

МІСЦЕ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД ПІДСТАВ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ, ЩО ВИНΙΚАЮТЬ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Демченко Ярослав Олександрович – аспірант кафедри господарського, трудового права та цивільно-правових дисциплін Інституту права імені князя Володимира Великого Міжрегіональної Академії управління персоналом

УДК 346.9

Статья посвящена рассмотрению особенностей ответственности субъектов хозяйствования за нарушения, возникающие в процессе реализации имущественных прав интеллектуальной собственности

Ключевые слова: хозяйственные правонарушения, интеллектуальная собственность, промышленная собственность, авторское право и смежные права, хозяйственно-правовая ответственность, юридическая ответственность, договорная ответственность, внедоговорная ответственность

The state is devoted to highlight the features of business entities' liability for offences that occur in the process of intellectual property rights realization.

Key words: economic offences, intellectual property, industrial property, copyrights and related rights, economic and legal liability, legal liability, contractual liability, non-contractual liability.

Acest articol este dedicat analizei particularităților de responsabilitate a entităților de afaceri pentru încălcările apărute în aplicarea drepturilor de proprietate intelectuală. Cuvinte cheie: infracțiuni economice, proprietate intelectuală, proprietate industrială, drepturi de autor și drepturi conexe, responsabilitate economică-juridică, răspundere juridică, răspundere contractuală, responsabilitate extra-contractuală.

Більшість відносин у суспільстві підлягають правовому регулюванню. Звичайно, є чимало сфер життєдіяльності людини, які не можуть та й не повинні регулюватися правовими нормами. Це і відносини дружби, і взаєморозуміння, і поваги тощо, основою яких є певні емоційні переживання. Більшість же відносин, які врегульовуються нормами права, розраховані на позитивну, природну поведінку суб'єктів у сфері трудових, пенсійних, земельних відносин, відносин власності та господарювання, відносин щодо державного управління тощо. Разом із тим, як свідчить практика, не всі суб'єкти

гами чинного законодавства. Трапляються випадки, коли діяння суб'єктів господарювання суперечать вимогам нормативно-правових актів. Якщо такі діяння передбачені законодавством, то вони караються в установленому законом порядку, тобто винуватці несуть господарсько-правову, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність.

Основною метою цивільно-правової та господарсько-правової відповідальності є не покарання за недотримання встановленого правопорядку, а відшкодування заподіяної шкоди. На сьогодні спори, пов'язані з порушенням прав інтелектуальної власності в

Україні розглядаються загальними, господарськими та адміністративними судами.

Так, визначення місця господарських правопорушень в сфері реалізації майнових прав інтелектуальної власності не можливе без висвітлення теоретичної бази, що притаманна господарсько-правовій відповідальності. Таким чином, доцільним в рамках нашого дослідження, є аналіз загальних положень господарсько-правової відповідальності як виду юридичної відповідальності.

В господарському праві поняття господарсько-правової відповідальності стає поширеним в Україні з розвитком ринкової економіки лише з середини 90-х років. Зокрема, в період 90-х–2000-х років вивчення інституту господарсько-правової відповідальності стає одним з головних напрямків в господарсько-правових дослідженнях, що дало змогу таким вченим-юристам, як В.С. Щербині, В.К. Мамутову, А.Г. Бобковій, М.І. Брагинському, С.Н. Братусю, О.М. Вінник, Т.С. Ківаловій, О.А. Беляневич, О.П. Подцерковному, та іншим провести величезну роботу з розробки проблеми господарсько-правової відповідальності. На сучасному етапі розвитку української державності дослідження інституту господарсько-правової відповідальності, з'ясування його суті, місця та ролі в системі господарського права набуває особливого значення, оскільки це пов'язано з необхідністю удосконалення українського законодавства, в тому числі щодо підстав, видів та форм відповідальності суб'єктів господарювання за порушення, що виникають в процесі реалізації майнових прав інтелектуальної власності в нових економічних умовах після прийняття Господарського та Цивільного кодексів України та систематизацією законодавства в згаданих сферах.

Відповідальність у господарському праві базується на загальнотеоретичних засадах і визначається як обов'язок суб'єктів підприємництва за допущені ними правопорушення нести негативні обтяжливі для них наслідки, як правило, майнового або немайнового характеру, які передбачені санкцією норм права. Інакше кажучи, відповідальність – зафіксована в нормативних актах чи передбачена

договором міра примусу, що застосовується до особи, яка вчинила правопорушення. Варто зазначити, що хоча відповідальність як юридична категорія широко розкривається в правовій науці, але легальне визначення майже не дається, а вказуються тільки її підстави та конкретні санкції. Тому така відповідальність, хоча і передбачається у господарському праві, але як всяка юридична відповідальність має імперативний характер і настає лише в разі правопорушення.

Відповідальність у господарському праві являє собою комплексний правовий інститут, який має свій особливий предмет регулювання – господарські правопорушення (протиправна дія або бездіяльність суб'єкта господарських відносин, яка не відповідає вимогам норм господарського права, не узгоджується з юридичними обов'язками зазначеного суб'єкта, порушує суб'єктивні права іншого учасника відносин або третіх осіб) [1, с. 138].

Діюче законодавство не містить визначення господарсько-правової відповідальності лише посилення на такий механізм в разі порушення господарських відносин. Зокрема, згідно зі ст. 216 ГК України учасники господарських відносин несуть господарсько-правову відповідальність за правопорушення у сфері господарювання шляхом застосування до правопорушників господарських санкцій на підставах і в порядку, передбачених цим Кодексом, іншими законами та договором. Господарськими санкціями, відповідно до ст. 217 ГК України, визнаються заходи впливу на правопорушника у сфері господарювання, в результаті застосування яких для нього настають несприятливі економічні та/або правові наслідки [2].

Враховуючи відсутність законодавчого закріплення дефініції господарсько-правова «відповідальність», проаналізуємо наявні у наукових джерелах погляди вчених-юристів. Так, В. С. Щербина визначає господарсько-правову відповідальність як економічні за змістом і юридичні за формою методи впливу на економічні інтереси суб'єкта господарювання – правопорушника [3, с. 197].

Водночас О. М. Вінник пропонує схоже визначення, розглядаючи господарсько-пра-

вову відповідальність як майново-організаційні за змістом і юридичні за формою заходи впливу на економічні інтереси учасників господарських правовідносин у разі вчинення ними господарського правопорушення [4, с. 318].

О. О. Кикоть пропонує наступне визначення: господарсько-правова відповідальність – це врегульовані нормами господарського права відносини між суб'єктами господарювання із можливим залученням державних органів, що виникли на підставі господарського правопорушення та передбачають несприятливі наслідки у вигляді майнових обтяжень відповідно до закону або договору для порушника [5, с. 231].

В юридичній літературі поширене положення, що господарсько-правова відповідальність існує у формі додаткового обов'язку, що покладається на зобов'язаного суб'єкта після порушення ним зобов'язання і полягає у сплаті неустойки, відшкодування збитків, завданих управленому суб'єкту [6, с. 174], проте слід зауважити, що воно вірне лише стосовно договірних зобов'язань, де їх порушення спричиняє акцесорне зобов'язання, а при відмові його виконати – примус до їх виконання у формі господарсько-правової відповідальності. Щодо деліктів, то тут ніякого додаткового зобов'язання не виникає, а вони – санкція за порушення [7, с. 130].

Зокрема, до ознак, що характерні для всіх видів юридичної відповідальності, зокрема й для господарської належать:

- є засобом державного примусу;
- заснована на юридичному і соціальному осуді поведінки правопорушника;
- проявляється у настанні для правопорушника певних негативних наслідків у вигляді особистих або майнових обмежень;
- є юридично передбаченою у договорі або за законом;
- є реакцією на протиправну поведінку правопорушника.

До ознак, що характерні виключно для господарсько-правової відповідальності належать:

- специфічний суб'єкт відповідальності – суб'єкт господарювання (у багатьох випадках

– юридична особа) [5, с. 231]. Відповідно до ст. 2 ГК України «учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності» [2];

- обтяження для правопорушника мають виключно майновий характер. Усі без винятку форми господарсько-правової відповідальності мають або прямо виражений майновий зміст (штрафні санкції), або майнові втрати у перспективі (застосування антидемпінгових заходів);

- вибір конкретної форми відповідальності може бути покладений як на державу, так і на суб'єкта господарювання – сторону, яка зазнала збитків (наприклад, кредитор самостійно обирає вид неустойки). Як правило, у договірних відносинах сторони заздалегідь визначають форму відповідальності в разі порушення зобов'язання. У випадку адміністративно-господарських санкцій вибір покладений на державу в особі державних органів адміністративної юрисдикції;

- приватний характер притягнення до відповідальності. Звернення сторони, яка зазнала збитків, до судових органів настає, зазвичай, після спроб досудового врегулювання спору;

- у деяких випадках для правопорушника відсутні додаткові обтяження стосовно ситуації, яка існувала до вчинення правопорушення [5, с. 231].

Важливо відмітити, що реалізації мети господарсько-правової відповідальності покликані сприяти принципи, що закріплені в ч. 3 ст. 216 ГК України: потерпіла сторона має право на відшкодування збитків незалежно від того, чи є застереження про це в договорі; передбачена законом відповідальність виробника (продавця) за недоброякісність продукції застосовується також незалежно від того, чи є застереження про це в договорі; сплата штрафних санкцій за пору-

шення зобов'язання і також відшкодування збитків не звільняють правопорушника і без згоди другої сторони від виконання прийнятих зобов'язань у натурі; у господарському договорі неприпустимі застереження щодо виключення або обмеження відповідальності виробника (продавця) продукції. Ч.1 ст. 218 ГК України вказує, що підставою господарсько-правової відповідальності учасника господарських відносин є вчинене ним правопорушення у сфері господарювання [2].

Господарське правопорушення – це винне, противоправне діяння, яке спричиняє шкоду господарським відносинам, правам та законним інтересам суб'єктів господарювання та інших учасників господарських відносин.

Склад господарського правопорушення включає в себе такі обов'язкові елементи: протиправну поведінку суб'єктів господарювання; наявність шкоди; причинний зв'язок між протиправною поведінкою правопорушника та наслідками; вину правопорушника.

Учасник господарських правовідносин несе відповідальність за невиконання чи неналежне виконання господарського зобов'язання чи порушення правил здійснення господарської діяльності, якщо не доведе, що ним були прийняті всі можливі заходи для того, щоб не допустити господарське правопорушення.

Однією з підстав звільнення від відповідальності є дія нездоланної сили. У випадках, якщо інше не передбачене законом чи договором, суб'єкт господарювання за порушення господарського зобов'язання несе господарсько-правову відповідальність, якщо не доведе, що належне виконання зобов'язань було неможливим внаслідок дії нездоланної сили, тобто надзвичайних та невідворотних обставин при певних умовах здійснення господарської діяльності.

Не вважаються надзвичайними та невідворотними обставинами:

- порушення зобов'язань контрагентами правопорушника;
- відсутність на ринку необхідних для виконання зобов'язань товарів;
- відсутність у боржника необхідних засобів [8, с. 495].

В свою чергу, юридична відповідальність як один із видів соціальної відповідальності являє собою встановлений державою примусовий захід (покарання) за скоєне правопорушення, що застосовується до винної особи державними органами, або за їх дорученням громадськими органами, та обов'язок порушника перетерпіти відповідні негативні наслідки, що визначені чинним законодавством.

Підставою юридичної відповідальності є склад правопорушення, поняття якого розроблено у юридичній науці за схемою: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона [9, с. 239].

Таким чином, суттєвим є питання щодо визначення видів і форм юридичної відповідальності в контексті охорони майнових прав інтелектуальної власності в процесі їх реалізації.

До захисту майнових прав інтелектуальної власності в процесі їх реалізації належать норми, що визначають:

- 1) загальні положення, принципи законодавства, поняття правопорушення;
- 2) загальні умови правової відповідальності;
- 3) систему стягнень і правил їх накладення;
- 4) систему заходів державного впливу і правил їх застосування;
- 5) порядок звільнення від відповідальності;
- 6) порядок провадження у справах про правопорушення;
- 7) правову відповідальність за окремі види правопорушень;
- 8) визначають органи і посадових осіб, правомочних здійснювати провадження по справах про правопорушення у сфері інтелектуальної власності.

Правова регламентація форм захисту безпосередньо пов'язана з ефективністю реалізації прав особистості. В результаті законодавчих змін останнім часом змінюється певна усталена система захисту інтелектуальної власності. Нині в Україні існують цивільна, адміністративна, кримінальна відповідальність. Згідно з цим, за формами процесу мож-

на виділити відповідні їм окремі форми захисту порушених прав.

Слід зазначити, що правопорушення майнових прав інтелектуальної власності в процесі їх реалізації за галузевими ознаками є господарськими правопорушеннями, але деталізація критеріїв класифікації правопорушення щодо майнових прав інтелектуальної власності в процесі їх реалізації дає можливість дати більш повний правовий аналіз цим правопорушенням, які, за певних умов, знаходяться у правовому полі інших галузей права. Як зазначає А. В. Міцкевич, зв'язок об'єкта з інтересами суб'єктів правовідносин виводить нас за межі аналізу однієї галузі права і дозволяє встановити зв'язок і взаємопроникнення галузей права одна в одну [10, с. 384].

Для надання правового аналізу господарським правопорушенням щодо майнових прав інтелектуальної власності в процесі їх реалізації вважаємо за доцільне висвітлити загальні види правопорушень в сфері інтелектуальної власності.

Варто зазначити, що спеціальні закони України з питань інтелектуальної власності, за певним винятком, не визначають, які конкретно дії визнаються порушенням прав інтелектуальної власності щодо певного об'єкта цих прав.

Правопорушенням визнається будь-яке посягання на права інтелектуальної власності стосовно відповідного об'єкта цих прав, що передбачені законом. Цими законами визначено дії, які визнаються використанням об'єкта права інтелектуальної власності. А правопорушенням вважається будь-яке вчинення без згоди правовласника дій, які визнаються використанням об'єкта права інтелектуальної власності.

1. Порушення, що виникають в сфері промислової власності.

Правопорушеннями у сфері промислової власності є виробництво і розповсюдження продукції з незаконним використанням торговельних марок, географічних зазначень та фірмових найменувань відомих вітчизняних та зарубіжних виробників, а також виготовлення і реалізація товарів з використанням запатентованих винаходів, корисних моделей

та промислових зразків без згоди власників прав на ці об'єкти права інтелектуальної власності.

Зокрема, порушенням прав на винахід чи корисну модель є вчинення без дозволу власника цих прав таких дій: виготовлення продукту із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі), застосування такого продукту, пропонування для продажу, в тому числі через мережу «Інтернет», продаж, імпорт та інше введення його в цивільний оборот або зберігання такого продукту в зазначених цілях; застосування запатентованого процесу або пропонування його для застосування в Україні, якщо особа, яка пропонує цей процес для застосування, знає про те, що такі дії забороняються без згоди правовласника або, виходячи з обставин, це і так є очевидним.

Порушенням прав на промисловий зразок визнається виготовлення виробу із застосуванням запатентованого промислового зразка, застосування такого виробу, пропонування для продажу, в тому числі через мережу «Інтернет», продаж, імпорт (ввезення) та інше введення його в цивільний оборот або зберігання такого виробу в зазначених цілях.

Порушенням прав на торговельну марку є вчинення без дозволу правовласника таких дій: нанесення торговельної марки на будь-який товар, для якого права на цю торговельну марку були зареєстровані, упаковку, в якій міститься такий товар, вивіску, пов'язану з ним, етикетку, нашивку, бирку чи інший прикріплений до товару предмет, зберігання такого товару із зазначеним нанесенням торговельної марки з метою пропонування для продажу, пропонування такого товару для продажу, продаж, імпорт та експорт; застосування торговельної марки під час пропонування та надання будь-якої послуги, для якої права на цю торговельну марку були зареєстровані; застосування торговельної марки, права на яку зареєстровані, в діловій документації чи в рекламі та в мережі «Інтернет», у тому числі в доменних іменах.

Набуті права на торговельну марку надають правовласнику виключне право забороняти іншим особам використовувати без його

згоди, якщо інше не передбачено цим Законом: торговельну марку стосовно наведених у свідоцтві на неї товарів і послуг; торговельну марку стосовно товарів і послуг, споріднених з наведеними у свідоцтві на неї, якщо внаслідок такого використання можна ввести в оману щодо особи, яка виробляє товари чи надає послуги; позначення, схоже із торговельною маркою, стосовно наведених у свідоцтві на неї товарів і послуг, якщо внаслідок такого використання ці позначення і торговельну марку можна сплутати; позначення, схоже із торговельною маркою, стосовно товарів і послуг, споріднених з наведеними у свідоцтві на неї, якщо внаслідок такого використання можна ввести в оману щодо особи, яка виробляє товари чи надає послуги, або ці позначення і торговельну марку можна сплутати. Правовласник може також вимагати усунення з товару, його упаковки незаконно використаної торговельної марки або позначення, схожого з нею настільки, що їх можна сплутати, або знищення виготовлених зображень торговельної марки або позначення, схожого з нею настільки, що їх можна сплутати.

Неправомірними діями, що тягнуть за собою захист порушених прав та настання юридичної відповідальності, визнається неправомірне розголошення, використання, незаконне збирання відомостей, що становлять комерційну таємницю. Протиправними діями є також схилення до розголошення комерційної таємниці – підбурювання особи, якій були довірені у встановленому порядку або стали відомі у зв'язку із виконанням службових обов'язків відомості, які за законодавством України становлять комерційну таємницю, до розкриття цих відомостей, якщо це спричинило або могло спричинити шкоду власнику прав на комерційну таємницю.

2. Порушення, що виникають в сфері авторського права та суміжних прав.

Порушеннями у сфері авторського права та суміжних прав є: виготовлення і розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм; тиражування та розповсюдження неліцензійного комп'ютерного програмного забезпечення; нелегальне виробництво,

експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування.

Особливістю статусу суб'єктів правопорушення щодо об'єктів промислової власності та об'єктів авторського права є наявність як у суб'єкта права інтелектуальної власності, так і порушника, спеціальної господарської правосуб'єктності.

Слід зазначити, що здійснюючи правовий аналіз господарських правопорушень, що виникають в процесі реалізації майнових прав інтелектуальної власності необхідність окремого правового аналізу правового статусу правопорушника, як суб'єкта правопорушення, на нашу думку, є очевидною.

Порушнику майнових прав інтелектуальної власності, як і громадянину-підприємцю чи юридичній особі, властиві такі ознаки підприємницької діяльності: 1) самостійність вчинення зазначених дій; 2) одержання прибутку; 3) систематичність.

Так, якщо громадянин, який неправомірно використовує об'єкти інтелектуальної власності, здійснює підприємницьку діяльність без дотримання умови реєстрації, діє в нелегальній, «тіньовій» економіці [11, с. 672], такі дії є складом окремого господарського правопорушення – недотримання умов ведення підприємницької діяльності.

Підсумовуючи вище викладене, ми можемо зробити висновок, що господарське правопорушення щодо права інтелектуальної власності – це протиправне діяння суб'єкта господарських відносин, яке не відповідає вимогам законодавства у галузі промислової власності та галузі авторського права та суміжних прав, законодавства у галузі захисту від недобросовісної конкуренції та антимонопольного законодавства, що не узгоджується з юридичним обов'язком зазначеного суб'єкта і порушує суб'єктивні права власника об'єктів інтелектуальної власності.

Господарські правопорушення, що виникають в процесі реалізації майнових прав інтелектуальної власності поділяються на договірні та позадоговірні (господарський делікт).

Договірні правопорушення виникають у договірних відносинах наприклад, при виконанні ліцензійного договору на передачу

права користування об'єктом інтелектуальної власності чи договору про передачу права власності на об'єкт інтелектуальної власності, внаслідок невиконання або неналежного виконання умов цих договорів.

Відповідно до загальної класифікації договірних правопорушень, наведеної В. С. Щербиною, договірні правопорушення поділяються на:

- правопорушення на стадії виникнення договорів, порушення строків укладання договорів, процедури врегулювання розбіжностей, що виникають при їх укладанні, процедури реєстрації договорів у відповідному органі;
- порушення строків виконання договірних зобов'язань: порушення строків передачі супроводжувальних матеріалів, технічної інформації та інших матеріалів та інформації необхідних для виробництва товарів, що позначаються ліцензійним знаком;
- порушення господарських зобов'язань: неналежне, чи несвоєчасне відрахування роялті та інших платежів за використання знака, ненадання чи несвоєчасне надання консультаційних послуг, необхідних для виробництва товарів належної якості;
- договірно-дисциплінарні порушення: недотримання належної якості товарів і послуг, неінформування і невжиття заходів проти актів недобросовісної конкуренції особою, на яку такий обов'язок було покладено [12, с. 204].

Враховуючі те, що реалізація майнових прав інтелектуальної власності відбувається на підставі договірних способів розпорядження правами інтелектуальної власності (ліцензії на використання об'єкта права інтелектуальної власності; ліцензійного договору; договору про створення за замовленням і використанням об'єкта права інтелектуальної власності; договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності; інших договорів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності) можна виділити договірні правопорушення, що виникають в процесі реалізації майнових прав інтелектуальної власності, а саме: правопорушення, що впливають з договорів в яких майнові права інтелектуальної власності

відчужуються, та з договорів в яких майнові права інтелектуальної власності передаються правовласником іншій особі у користування.

Окремого аналізу потребують позадоговірні правопорушення, що мають ознаки недобросовісної конкуренції, прояв якої у господарських відносинах мають ряд особливостей. Недопущення недобросовісної конкуренції можна розглядати як заходи держави, спрямовані на захист ринкової конкуренції в цілому, в тому числі і в сфері інтелектуальної власності, завдяки реалізації охоронної функції права. Недопущення недобросовісної конкуренції доповнює засоби захисту суб'єктивних прав на об'єкти інтелектуальної власності у вигляді адміністративних засобів захисту інтелектуальної власності від проявів недобросовісної конкуренції [13, с. 23].

Ефективність припинення правопорушень багато в чому залежить від правового аналізу ситуації. Як правило, більшість з різноманітних видів порушень в області інтелектуальної власності, таких як підробки, копіювання, імітація в остаточному підсумку кваліфікуються як порушення прав власника об'єкта інтелектуальної власності і/або недобросовісна конкуренція.

Так, спираючись на вищезазначене, можна надійти наступних **висновків**:

1. Господарське правопорушення щодо права інтелектуальної власності – це протиправне діяння суб'єкта господарських відносин, яке не відповідає вимогам законодавства у галузі промислової власності та галузі авторського права та суміжних прав, законодавства у галузі захисту від недобросовісної конкуренції та антимонопольного законодавства, що не узгоджується з юридичним обов'язком зазначеного суб'єкта і порушує *суб'єктивні права власника* об'єктів інтелектуальної власності.

2. Правопорушення майнових прав інтелектуальної власності в процесі їх реалізації за галузевими ознаками є господарськими правопорушеннями, але деталізація критеріїв класифікації правопорушення щодо майнових прав інтелектуальної власності в процесі їх реалізації дала можливість більш повному правовому аналізу цим правопорушенням,

які, за певних умов, знаходяться у правовому полі інших галузей права.

3. Хоча порушення майнових прав інтелектуальної власності в процесі їх реалізації є господарським деліктом, у випадках доведення Антимонопольним комітетом України факту правопорушення, що за складом відносяться до недобросовісної конкуренції спричиняє адміністративну відповідальність.

4. Договірні правопорушення, що виникають в процесі реалізації майнових прав інтелектуальної власності, а саме: правопорушення, що впливають з договорів в яких майнові права інтелектуальної власності відчужуються, та з договорів в яких майнові права інтелектуальної власності передаються правовласником іншій особі у користування.

Список використаних джерел

1. Подоляка А. М. Господарсько-правова відповідальність та сучасні засоби її застосування / А. М. Подоляка // Наше право. – 2010. – № 4, ч. 2. – С. 138-144.

2. Господарський Кодекс України від 16 січня 2003 року, із наступними змінами та доповненнями / Відомості Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

3. Господарське право: практикум / В. С. Щербина, Г. В. Пронська, О. М. Вінник [та ін.] ; заг. ред. В. С. Щербина ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 319 с.

4. Вінник О. М. Господарське право: навч. посіб. / О. М. Вінник; МОНУ. – 2-ге вид., змінене та доп. – Київ: Правова єдність, 2009. – 768 с.

5. Кикоть О. О. Поняття господарсько-правової відповідальності та її місце в систе-

мі права / О. О. Кикоть // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 4. – С. 229-232.

6. Заярний О. А. Деякі особливості господарсько-правової відповідальності за порушення організаційно-господарських зобов'язань, що виникають з договорів / О. А. Заярний // Вісник господарського судочинства. – 2009. – № 7. – С. 171-177.

7. Шишка Р. Б. Окремі аспекти господарсько-правової відповідальності / Р. Б. Шишка // Юридичний вісник. – 2015. – № 1 (34). – С. 129-133.

8. Господарське право України: навч. посіб. / С. В. Несинова, В. С. Воронко, Т. С. Чебикіна; за заг. ред. С. В. Несинової. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 564 с.

9. Лейст О. З. Санкции и ответственность по советскому праву: (Теоретические проблемы) / Лейст О. З. – М. : Изд-во МГУ, 1981. – 239 с.

10. Общая теория права / [Лейст О. Э., Мицкевич А. В., Пиголкин А. С. и др.]. – М. : МГТУ им. Н. Э. Баумана, 1997. – 384 с.

11. Жилинский С. Э. Правовые основы предпринимательской деятельности / Жилинский С. Э. – М. : НОРМА-ИНФРА, 1998. – 672 с.

12. Пилипенко А. Я. Основы господарського права / А. Я. Пилипенко, В. С. Щербина. – К. : Академія управління персоналом, 1995. – 204 с.

13. Можаровская Н. О. Європейська інтеграція в контексті адміністративно-правової охорони та захисту промислової власності від проявів недобросовісної конкуренції / Н. О. Можаровська // Юриспруденція теорія і практика. – 2006. – № 10 (24). – С. 20-29.